

ADANA YAHUDİLERİ

Anadolu’da yerleşik Yahudi cemaatlerinin nüfus açısından en küçüklerinden bir tanesi Adana Yahudi cemaatidir.

TARİHSEL GEÇMİŞİ

Adana Yahudilerinin kökleri tarihte Kilikya dönemine kadar uzanmaktadır. Altıncı yüzyılda Adana’daki Yahudiler “millet” ve “sinagog”a dayalı bir cemaat yapısını muhafaza etmekteydiler. ¹Ancak daha sonraki yıllarda buradaki Yahudi varlığı azalmıştır. Victor Cuinet’ye göre Adana’da bir Yahudi varlığı söz konusu olmayıp herhangi bir aile yaşamıyordu. Sadece son derece sefil koşullarda yaşayan iki veya üç kişiye rastlanmaktaydı. Paris’te merkezi bulunan ve Yakın Doğu Yahudilerinin kültür eğitin ve zanaat düzeylerini yükseltmek amacıyla Fransızca eğitim veren bir dizi okul açmış bulunan Alyans teşkilatı bir ara Adana’da bir okul kurmayı tasarlamış ancak Türklerle Yahudiler arasındaki ilişkilerin gergin olması nedeniyle Yahudilerin Adana’ya yerleşmeyecekleri kanısına varmış ve bu tasarıdan vazgeçmişti. ²

Tarihçi Avram Galante “19. Yüzyılda Anadolu’nun çeşitli şehirlerden gelmiş olan Yahudiler Adana’da yaşamaktalar ve ticaretle meşguller” yazmasına rağmen ³ nüfus istatistiklerine bakıldığında Adana’da bir Yahudi varlığına ancak yirminci yüzyılın başında rastlanmaktadır. Çeşitli kaynaklardan derlenen bilgilere dayanarak 19 ve 20. Yüzyıllardaki Adana’daki Yahudi nüfusu şöyle özetlenebilir :

T A B L O

Bugün ise Adana Yahudi cemaatinin halihazır başkanı Vitali Meşulam’dan alınan bilgiye göre nüfus 52 kişi ve yirmi aileden ibarettir. Bu elliiki kişilik nüfusun yirmibeşi erkek yirmiyedisi kadındır. Nüfus genellikle orta yaşlı ve yaşlıdır. Genç sayısı on olup bunun biri çalışma dokuzu ise ilk, orta, lise ve üniversite tahsillerine devam etmektedirler.

Adanalı Yahudilerle yapılmış olan bazı söyleşilerden derlenen bilgilere göre Yahudiler 1916 ila 1926 yılları arasında Bulgaristan ve Yunanistan’dan önce İstanbul’a oradan da İzmir ve

¹ Avram Galante cilt 4 s.269

² Victor Cuinet *La Turquie d’Asie* Ernest Leroux, Paris 1891 cilt 2 s.10

³ Avram Galante *Histoire des Juifs de Turquie* İsis Yayıncılık İstanbul (t.y.) cilt 4 s.269 (İlk baskı *Histoire des Juifs d’Anatolie* Cilt 2 Imprimerie M.Babok İstanbul 1939)

Konya yolu ile Adana'ya gelip yerleştiler. O yıllarda Adana'da yaklaşık yüz aile yaşamaktaydı. Kurtuluş savaşı sırasında Fransızların Adana'yı işgalleri sırasında gerek Hanri Gaston Mizrahi ve gerekse Hanri Gattegno Fransızlara karşı direnen Türkler cephesinde yer aldılar . Hanri Gattegno Fransızlara ait silah ve cephane taşıyan bir treni ele geçirmesi üzerine İstiklâl madalyası ile taltif edildi. ⁴ Adana'ya yerleşen Yahudiler İzmir, Edirne ve Van'dan gelmişlerdir.

CUMHURİYET DÖNEMİNDE ADANA YAHUDİLERİ

Adana Yahudileri ile ilgili yazılı kaynakların kısıtlı olması nedeniyle Cumhuriyet dönemindeki bu cemaat yaşantısı ve gelişimi hakkında çok fazla bir bilgi mevcut değildir. Rastlanan ve akıllarda yer eden tek olay 11 Kasım 1942 yılında yürürlüğe girmiş olan Varlık Vergisi Kanunu'dur.⁵ Bu kanundan Adana Yahudileri de olumsuz bir şekilde etkilendiler. Tahakkuk edilşen vergiyi ödeyebilmek mallarını mülklerini sattılar ve vergiyi ödemeye muvaffak oldular. Bu nedenle vergiyi ödeyemeyen gayrimüslim olmadığı için Adana'dan Aşkale'ye giden herhangi bir gayrimüslim tüccar mevcut olmadı. Dönemin gazetelerine göre Adana Yahudilerine tahakkuk ettirilen Varlık Vergisi meblağları şöyleydi:⁶

<u>Tüccarın Adı</u>	<u>Tahakkuk ettirilen vergi (TL)</u>
şaşo Kardeşler ve şaşol Kohen.....	600 000.-
Vitali Strumza	20 000.-
İşhak oğlu, David oğlu Samuel	3000.-
Vitali Eskinazi.....	18 000.-
Alber Diyap.....	300 000.-
Salamon Benyeş	72 000.-
David Yalman, Eskinazi	750.-

⁴ "Adana'da küçük bir topluluk" **şalom** 9 Temmuz 1986

⁵ Bu kanunla savaş yılları sırasında spekülasyon ve karaborsa nedeniyle ortaya ıkmiş olan aşırı karların vergilendirilmesi amaçlandı. Ancak uygulama ayrımcı bir nitelik taşıdı. Uygulama sırasında eşit gelir düzeylerine mensup kişiler arasında gayrimüslimlere ve Dönmelere müslümanlara göre çok daha yüksek bir vergi tahakkuk ettirildi. Vergiyi ödeyemeyenlerin borçlarını bedenen çalışma suretile ödemeleri öngörüldü. Bu maksatla Aşkale'de kurulmuş olan çalışma kamplarına gönderilen mükellefler arasında borcunu ödememiş olan müslümanlara hiç rastlanmadı. Varlık Vergisi konusunda ayrıntılı çalışmalar için bkz Rıdvan Akar *Aşkale Yolcuları Varlık Vergisi ve alışma Kampları* Belge Yayınları İstanbul 1999, Ayhan Aktar *Varlık Vergisi ve Türkleştirme Politikaları* İletişim Yayınları İstanbul 2000 , Rifat N.Bali *Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri Bir Türkleştirme Serüveni 1923-1945* İletişim Yayınları İstanbul 2000, s.424-495

⁶ "Mersin'de Varlık vergisi cetvelleri dün asıldı" **Türk Sözü** 9 Birinci Kanun 1942 ve "Adana'da Varlık Vergisi" **Türk Sözü** 16 Birinci Kanun 1942

Yako Benyeş ve oğulları	550 000.-
Jak Natus Çarniyak.....	4 000.-
Gilodo ve oğlu.....	610 000.-
Muiz ve İshak Mizrahi	5 000.-
Gaston Mizrahi.....	50 000.-
Muiz Meşulam.....	5 000.-
Bohor İsrail.....	6 000.-
Viktorya	500.-
Jak Kohen	10 000.-
Luna Mizrahi	30 000.-
Nesim Eskinazi	1 500.-
Alber Bahar	20 000.-
İlyas Pinhas	8 000.-
Marko İkiz	30 000.-
Simanto Dalyan.....	10 000.-
İranlı Davit ve İlyas.....	10 000.-
Davit Yakup Üner	50 000.-
Samonya ve Musa	2 000.-
Nesim Yedadiye ve Harun	5 000.-
İshak oğlu Şimail.....	5 000.-
Mihail Simento.....	8 000.-
Simon İshak ve Simon Levi	3 000.-
David İbrahim İlyas.....	44 000.-
Mihail Refail Levi	1 000.-
İlyas Bahar	500.-
Yasef Termin.....	500.-
Moiz Brokman.....	500.-
Yako Elmayen.....	500.-
Muiz Saban.....	500.-
Yasef Kari	500.-
İsrail Baba	500.-
Alber Civanoğlu	500.-
Nesim Amado.....	500.-
Edvar Matalon	500.-

Muiz Termin.....	500.-
Alber Amado	500.-
Meri Kori	500.-
Muiz Amado	500.-
T o p l a m	2 489 250.-

Adana’da Şu anda Yeğenoğlu apartmanının bulunduğu yerde BenyeŐler’in 1937 yılında inşa ettiği ve zaman zaman Adanalıların ziyaretine mazhar olduğu bir konak mevcuttu. 1916 yılında kurulan ticarethanesinde kamyon, lastik, pamuk ve inşaat malzemelerinin ticaretiyle meşgul olan BenyeŐler bu konağı Varlık Vergisi sırasında 72 000.- liraya satmak zorunda kaldılar. BenyeŐler’in Fransızlar’ın Adana’yı işgal ettikleri zamandan kalma onbir adet pavyonları da vardı. Bunlar da Varlık Vergisi sırasında satıldılar.

BenyeŐler bu olaydan sonra ‘‘Burası k¼¼k Őehir. Çok g¼¼ze batıyoruz. Boğulacaksa b¼¼yk denizde boğulalım’’ d¼¼Őuncesiyle İstanbul’a g¼¼ ettiler.

Varlık Vergisi ile bir diğer anıyı Gaston Mizrahi’nin oğlu İzak Mizrahi Şöyle dile getiriyor:

‘‘Babam vergiden kendine d¼¼Ően payı zar zor ödedikten sonra, geciktiği için üstüne 14 000.- liralık bir de ceza kesmiŐler. Babamın ödeme gücü kalmamıŐ artık; çaresiz, her akŐam mezarlığa gidiyor, Tanrı’ya yakarıyor. Mustafa Akdağ adında bir ifti Gaston Efendi’ye bu mezarlık ziyaretlerinin sebebini soruyor. Derdini öğrenince de parayı veriyor; ‘Toparlanınca ödersin’ diyerekten. Babam toparlanınca faiziyle ödemeye kalksa da, Akdağ kabul etmiyor. Babam ona bir arsa hediye ediyor; sonunda ‘mutlaka istiyorsan oğluma ver’ diye kabul ediyor. Oğlu Zeki Akdağ daha sonra Belediye Reisi olacaktı.’’⁷

İkinci Dünya SavaŐı yıllarında Avrupa’da Nazilerden kaçıp transit olarak Türkiye’den geçip Filistin’e giden m¼¼tecilere Yako Benyeş de yardım etti. Trenle Filistin’e giden m¼¼teciler Adana’dan geçerken Yako Benyeş kendilerine kumanya ve erzak yardımında bulundu. Gene aynı yıllarda Türkiye’nin savaŐa gireceği korkusunu yaşayan İstanbullu Yahudiler İstanbul’dan Adana’ya g¼¼ edip bir süre burada yaŐadılar.

14 Mayıs 1948 tarihinde İsrail devletinin kurulmasıyla birlikte tüm Türkiye’de olduğu gibi Adana Yahudileri arasında da İsrail’e doğru g¼¼ edenler oldu. ‘‘Vanlı’’ diye anılan 100 ila 120 aile İsrail’e g¼¼ etti.

SİNAGOG – DİNİ BAYRAMLAR – İBADET - MEZARLIK

Adana cemaatinin hiçbir zaman kelimenin tam anlamına uygun bir sinagogu olmadı. Cemaat bir evi sinagog haline dönüştürüp kullanıyordu. Halihazırda kullanılmakta olan sinagog 1977 yılında daha önce kullanılan evden dönüştürülmüş eski sinagogun yıkılıp Adana cemaatinin kendi aralarında toplamış oldukları bağışlarla yeniden inşa edilmiştir. İbadet sadece Cumartesi günleri yapılır. Hafta arasında Yahudi şeriatına göre on yetişkin erkeğin hazır bulunması gerektiğinden ve bunun da sağlanamaması yüzünden hafta arasında sinagog açılmamaktadır. En son sünnet 1990 yılında yapıldı. En son düğün ise çok daha eski bir tarihte yapıldı. Adana’da Yahudiler arasında düğün yapılmamasının nedeni gençlerin Adana’da yaşanamamalarıdır.

Adana Yahudileri dini bayramları kutlamaya özen gösteriyorlar. Her ne kadar gündelik hayatta kaşer et ve gıda maddeleri kullanılmıyorsa da Pesah gibi büyük bayramlarda kaşer et bulunduruluyor. Kaşer et ve gıda maddeleri de ya İstanbul cemaatinden veya Antakya cemaatinden temin ediliyor. Cemaatin hazanı 1928 doğumlu ve 1951 yılında bir iş için Adana’ya gelmiş ve oraya yerleşmiş bulunan Moşe Korodo’dur. Moşe Korodo bu görevi Adana hahamı Gaston Mizrahi’nin 1960 lı yıllarda vefat etmesinden sonra üstlendi. Ancak kendisi haham olmadığı için cenazelerde İstanbul’dan bir haham gelip dini töreni ifa eder. Adana Yahudileri arasında Gaston Mizrahi adı daima saygı ile ve Adana Yahudilerini dinlerine bağlı kalmak için mücadele eden birsinin adı olarak anılmakta. Gaston Mizrahi dindaşlarını sinagoga ibadet etmeye çağırın ve yeni doğmuş bebeklere sünnet yapan kişiydi. Haham Gaston Mizrahi hayatta iken Adanalı gençleri Pesah gibi önemli bayramlarda bir araya getirmeye özen gösteriyordu. Halen İstanbul’da yaşayan Dr. Vitali Meşulan gençlik yıllarını şöyle anıyordu: “Adana’da genç olarak 10-15 kişiydik. Haham Gaston Mizrahi’nin evinde düzenlenen bayram sofraları en güzel anılardı. Pek az ailenin uygulayabildiği heyecanlı bayramları cemaatin beşte ikisi toplanarak yaşadık.”⁸

Mezarlık Adana’daki müslüman mezarlığının içinde çitle ayrılmış ayrı bir bölge olarak bulunmaktadır. İlk mezar Edirne’den Adana’ya göç etmiş olan ve 1926 yılında bir cinayete kurban giden İshak Ben Meşulam’a aittir. Mezar taşındaki yazılar İbranice ve Arapçadır. Yahudilere ayrılan bölgenin kenarında ise İstanbul’dan Adana’ya taşınıp burada defnedilen Karay Yahudisi Marko İgis’e aittir.⁹

⁷ Lizi Behmoaras “Adana Yahudileri: Damdaki Kemancılar” *Şalom* 28 Mayıs 1993

⁸ “Adana’da küçük bir topluluk” *Şalom* 9 Temmuz 1986

⁹ Shaul Tuval **a.g.m. Peamim**

AİLELER VE MESLEKLER

Adana Yahudileri arasında belli bir varlık sahibi aileler arasında şu isimler zikredilebilir: Eskenazi, Amado, Meşulam, Elman, Guilodo, Mizrahi Matalon (3 aile), Gatenyo, Hemsî, Termin, Benyeş, Çikurel.¹⁰ Bunların yanı sıra “Vanlılar” diye adlandırılan ve Van’dan Adana’ya göç edip yerleşmiş ve aslen Gürcü olan Yahudi aileler de mevcuttur. Bunlar ise şöyledir:

Basmacı, Gülcan, Nuriyel, Nayman, İpeker, Kazmirci, Natan Harunzade, Zeki Asya, Aziz Çelik

“Vanlı” diye adlandırılan bu aileler aslen Gürcü olup Tiflis’den önce Van’ın Başkale ilçesine göçüp buraya yerleştiler. Daha sonra Zeki Basmacı’nın deyimiyle “seferberlik sırasında” Başkale’den ayrılp Adana’ya göç ettiler. Bu ailelerin çoğu da daha sonra Adana’dan İstanbul’a göç ettiler ve halen orada yaşamaktalar.

Avram Galante 1939 yılında yayımlamış olduğu ve Anadolu Yahudilerinin konu eden çalışmasında Adana cemaatine ayırdığı sayfalarda Adana Yahudilerinin işgal ettikleri mesleklerini şöyle tasvir ediyordu: “Adana Yahudilerinin iktisadi durumları iyidir. Genel harpten sonra gelmiş bulunan Yahudilerin tamamı manifatura satışı ile meşguldür. Geriye kalan Yahudiler ise muhtelif malzemelerin ticareti ile meşgul olup çeşitli meslekleri icra etmektedirler. Rodoslu Salamon AlhadEFF ailesinin bir pamuk ipliği fabrikası vardır. Rafael Guilodo zeytinyağı fabrikasına sahiptir. İsak Eskenazi Osmanlı Bankası A.Ş. Adana Şubesinin müdür muavini olup aynı bankada çalışan birçok Yahudi memur mevcuttur. Geçmişte İsaac Levi Adana vilayetinin tarım müfettişliğini yaptı. Yusuf Selami Gabay da aynı vilayetin ticaret mahkemesi reisliğini yaptı.”¹¹

1977 yılında dönemin İsrail başkonsolosu Shaul Tuval’ın Adana cemaati sonrasında yayımlamış olduğu bir makaleye göre cemaatin durumu şöyle tasvir ediliyordu:¹²

¹⁰ Avram Galante a.g.e. s.270

¹¹ Avram Galante a.g.e. s.270

¹² Shaul Tuval “The Jewish communities in Turkey Today” (İbranice) **Peamim** sayı 72, 1982 s.114-139

“bu cemaati 26 Mayıs ve 3 ve 4 Haziran 1977 günlerinde ziyaret ettim. Moşe Korodo ve Jak Eskenazi ile görüştim. 1997 yılı itibariyle Adana Yahudilerini nüfusu ve iştiğal ettikleri meslekleri şöyledir:

Toplam nüfus.....	71
Yeni doğmuşlar	2
İlk okula gidenler	5
Ortaokula gidenler.....	4
Liseye gidenler	9
Üniversiteye gidenler	3
Çocuklar ve gençler toplamı	23
Pamuk ihracatı	7
Yedek parça ticareti.....	5
İnşaat malzemesi satıcıları	3
Gözlük ve fotoğraf makinesi satanlar.....	3
Varlıklı kişiler	2
Memurlar.....	2
Muhasebeci.....	1
Askerde olanlar	1
Manifaturacılar	1
Toplam yetişkin sayısı.....	25”

Halihazırda sadece Amado ve Meşulam pamuk ticareti yapmaktalar. Diğer kişiler ise mefruşat, hırdavat fotoğraf ve gözlük ticareti ile meşguldurlar.

87 yaşında olan Moiz Meşulam ise Atatürk’ün kamuoyuna mal olmuş olan ve bir tren kompartımanından dışarıya bakan fotoğrafı çekmiş olan kişi. Henüz yedi yaşındayken İstanbul’dan ailesiyle birlikte Adana’ya gelip yerleşen Moiz Meşulam fotoğrafçılığa 1932 yılında başladı ve 1945 yılına kadar da bu mesleği icra etti. Daha sonra manifaturacılık yaptı. Atatürk’ün 17 Kasım 1937 tarihinde Adana’yı ziyareti esnasında çekilmiş olan bu fotoğrafın öyküsünü Moiz Meşulam şöyle anlatmakta:

“O gün çok heyecanlıyım. Tren Garı’nda mahşeri bir kalabalık vardı. Ata’nın trenin penceresinden bakarken çektiğim fotoğraf daha sonra poster olarak çoğaltıldı, bazı ders kitaplarına konuldu. (..) Atatürk’ün Adana’da fotoğraflarını çektikten bir yıl sonra, cenaze törenine de gittim. Sadece Türkiye’den değil, dünyanın dört yanından insanlar akın akın Ankara’ya gelmişti. Cenaze töreninden de fotoğraflar çektim.”¹³

GELENEKLER VE TOPLUMSAL İLİŞKİLER

Adana Yahudilerinin özelliği genç kuşağın Adana’da kalmayıp İstanbul’a göç edip burada yaşamayı tercih etmesidir. Bu genellikle üniversite öğrenimi sırasında meydana gelmektedir. Üniversite öğrenimi için Adana’ın genellikle İstanbul’u gelen Yahudi gençler tahsilleri sırasında ya İstanbullu Yahudi akranlarıyla tanışmakta ve evlenmekte veya tahsilleri sonrasında İstanbul’da yerleşip mesleki hayatlarını icra etmekte ve bu sırada evlenmektedirler. İstanbul’a göçün bir diğer nedeni de Zeki Basmacı’nın deyişiyle “boğulacaksın büyük denizde boğul” felsefesidir. Yani Adana’nın küçük bir kent ve dolayısıyla sunduğu iş imkanlarının kısıtlı olması nedeniyle Adanalı Yahudiler İstanbul’a göç edip talihlerinin burada denemeyi tercih etmekte.

Bu makalenin hazırlanması sırasında görüşülen Adanalı Yahudilerin tümü Türklerle olan ilişkileri “sorunsuz” ve mükemmel” olarak tarif ettiler. Bu durumun bir yandan Adana’nın küçük bir kent olması ve herkesin birbirlerini tanması diğer yandan Adana Yahudilerinin sayıca çok az olmaları ve en nihayet Adana’da hiçbir zaman bir cemaat okulu mevcut olmamış olduğundan Yahudi gençlerin akranlarıyla birlikte küçük yaşta beri aynı okullara gidip beraber büyümüş olmaları da belirleyici etkisi oldu. Adana Yahudilerinin İstanbul ve İzmir Yahudilerine göre Türk toplumuyla daha bütünleşmiş olmalarının bir örneği Klara Eskenazi adlı hanımda görülüyordu. Klara Hanım Ballica Hastanesi’nde gönüllü çalışmanın yanı sıra Türk-Amerikan Kültür Derneği’ne de üyeydi. Klara Eskenazi de İstanbul Yahudi cemaatine hafif eleştiride bulunuyordu:

“Bence onlar biraz fazla içlerine kapalı ve önyargılı. Adana’da apartman hayatı henüz çok yeni. Bundan dolayı komşuluk ilişkilerine müthiş önem veriyoruz.”¹⁴

¹³ Hazım Kılıç “Ata’yı unutamadı” **Hürriyet Çukurova** 16 Ocak 2000

¹⁴ Lizi Behmoaras “Adana Yahudileri: Damdaki Kemancılar” **Şalom** 28 Mayıs 1993

Adanalı Yahudilerin tamamı İstanbul ve İzmir Yahudilerine göre Türkçeyi şivesiz ve pürüzsüz bir şekilde konuşmaktalar. Bu sadece genç kuşak için değil orta ve yaşlı kuşaklar için de geçerlidir. Bu durumun ortaya çıkmasının nedeni de Adana Yahudilerinin nüfus açısından az olmaları ve İstanbul ve İzmir Yahudilerine göre Türklerle daha iç içe yaşamış olmalarıdır. Orta ve yaşlı kuşak Yahudiler aile içinde İspanyolca konuşmalarına rağmen Türkçeleri bu dilin izlerini taşımaktadır. Vanlı Yahudilerin yaşlı kesimi ise kendi aralarında aramice konuşmakta idiler. Bu içiçe ve dostluğun yakın tarihteki bir tezahürüne Moiz Termin adındaki tüccarın vefatı sırasında rastlandı. Cenazesine Adana Belediye Başkanı, Çukurova Üniversitesi Rektörü ve Vergi Dairesi müdür katıldı. Vefatından sonra Adana’da bir yerel gazetede yayımlanan kısa bir yazı bunu mütevazî ve dostluk duyguları kokan bir üslûpla dile getiriyordu:

“Çok zarif insanlar vardır. Baktığınızda etkilenmemeniz mümkün değildir. Onlar sanki özel yaratılmıştır. Karıncayı bile ezmezler, naziktirler ve çevrelerinde çok sevilirler...İnce esprileri vardır... Moiz Termiz de bu zarif kişilerden biriydi. Ticaret Borsası’nın duayenlerindendi.. Yabancı dili mükemmeldi. Bir değil, birkaç lisan bilirdi... Adana’nın en tanınmış işadamlarından biriydi...

Ve geçen günlerde Moiz Bey’i kaybettik.. Hamit Deste’yi bilirsiniz. Adana’nın en eski gazetecilerinden ve reklamcılarındandır Moiz Bey’in öldüğünü ondan öğrendim... “Senin Moiz Bey’le anın var mı ?” diye sordum. Gülümsedi “Olmaz olur mu? Vardı tabîî. Beni ne zaman görse çok şişmanladın zayıflaman lazım derdi. Çok iyi adamdı...” Birkaç kişiyle daha konuştum... “Mükemmel insandı” dediler... Yıldız Hanım’a ve çocuklarına, sevenlerine sabırlar diliyorum.. Toprağı bol olsun..”¹⁵

“Adanalı Yahudiler ile İstanbullu Yahudiler arasında belirleyici farklar nedir ?” görüşülen muhtelif Adanalı Yahudinin verdikleri cevap esas itibariyle iki olmuştur. Biri “Türk-Yahudi ilişkilerinin çok iyi olması” diğer ise “Muhit küçük olduğundan ticaretle meşgul olanlardan hiç kimse yalan söyleyip küçük duruma düşmek istemediğinden Adanalı Yahudiler sözlerinde dururlar. İstanbullular ise sözlerinde durmaz” oldu.

Adana Yahudileri İstanbul’a göç etmiş olmalarına rağmen yöre yemeklerine sadık kaldılar. Aynı zamanda İstanbul’a göç etmiş olan diğer Adanalılarla görüşmelerini ve dostluklarını devam ettirdiler. Adana Yahudileri arasında karma evlilikler az oldu. Üç Yahudinin müslümanlarla evlendiği görüldü.

Adana Yahudileri sıcak yaz aylarını geçirmek için Karataş köyüne ve Mersin civarında inşa edilmiş bulunan yeni yazlık sitelere giderler. 1930 ve 40lı yıllarda Pozantı-Gülek arasında Gülek boğazına 15 kilometre kala bir yerde olan Bürücük'de yaylaya giderlerdi. Yaylada her ailenin ahşap evleri mevcuttu.

¹⁵ “Moiz Termin” *Sabah* yerel ilavesi 20 Aralık 1999